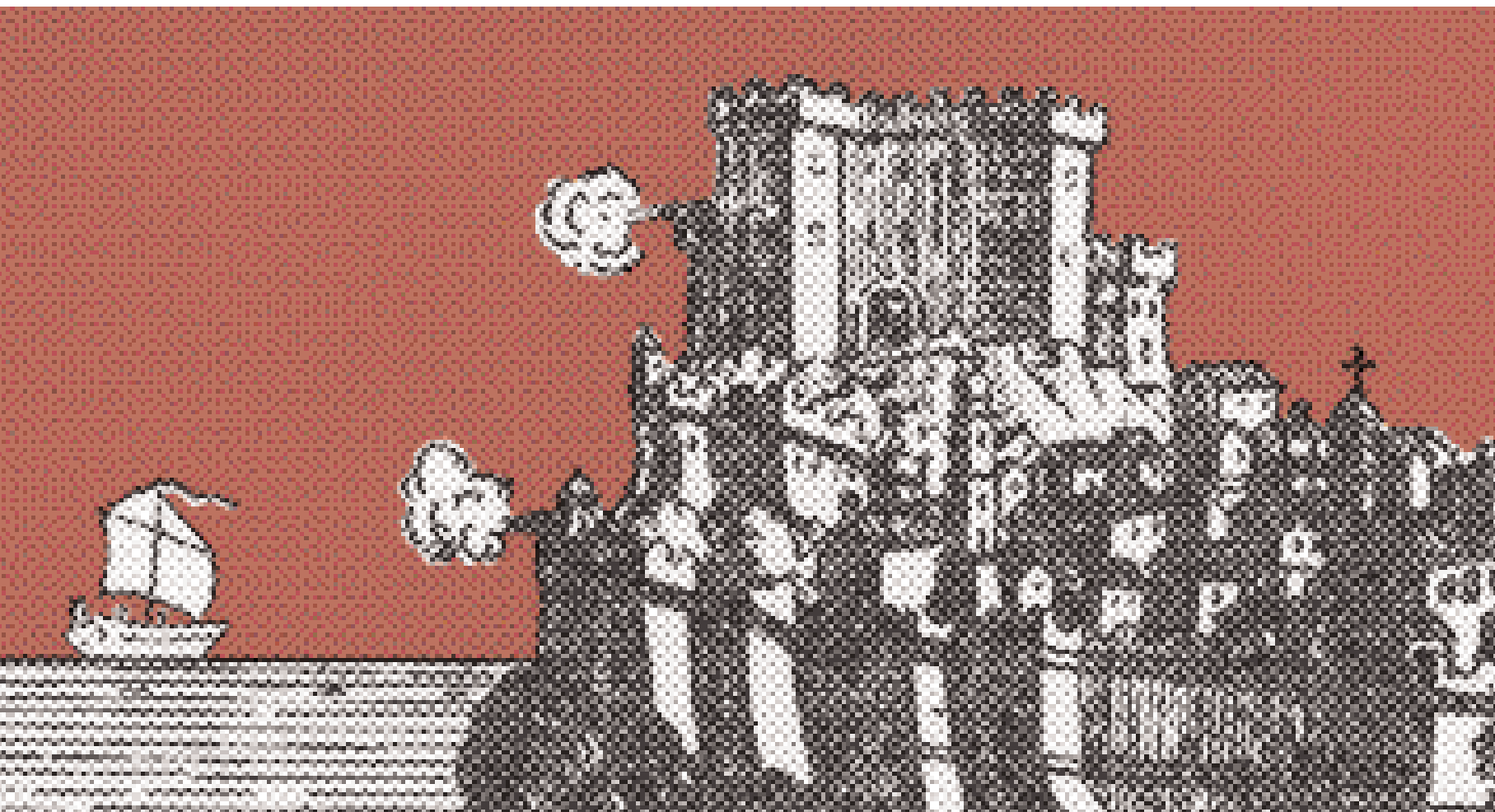
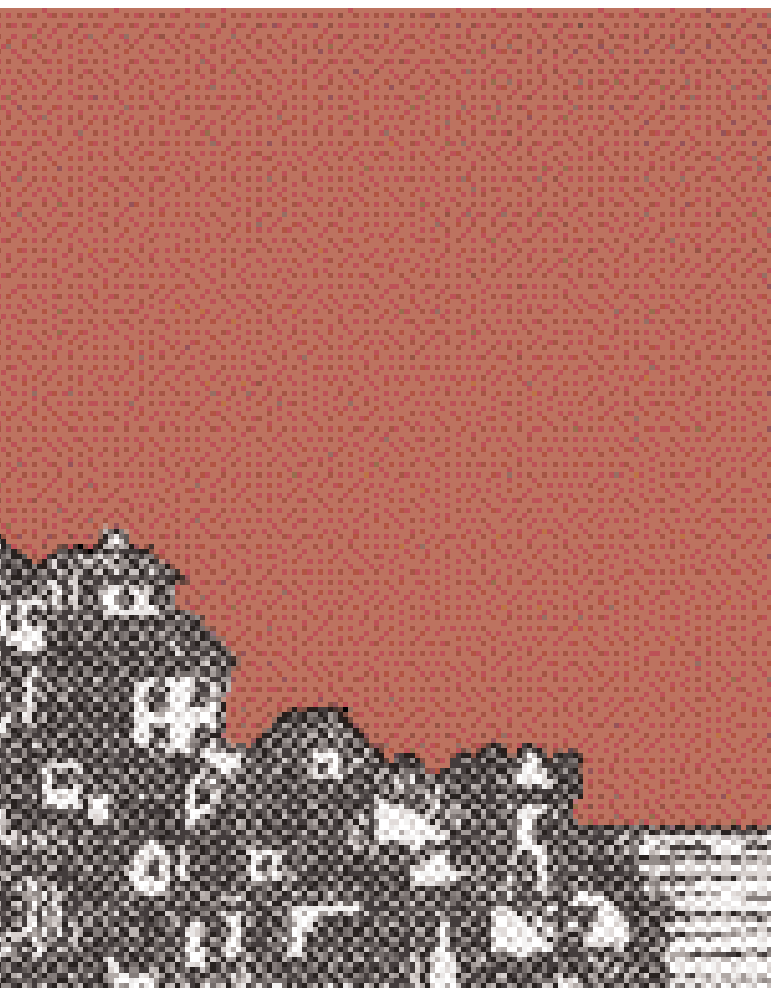

Sanchis Guarner i les comarques septentrionals

Vicent Pitarch i Almela [IEC / Universitat Jaume I]

Plantejament

Ahores d'ara ningú no hauria de trobar desproporcionada l'afirmació que, entre les passions que marcaren la vida del professor Manuel Sanchis Guarner, una de ben notòria fou la coneixença i l'experiència, directa i intensa, del País Valencià. Empès, doncs, per una tal força va solcar amb esguard amorós la geografia valenciana, a través de la qual va estudiar amb afany la història i les manifestacions de vida de la seua gent.

És des d'aquestes coordenades que considerarem les relacions que va mantenir el professor enyorat amb el nord del país —la zona que té com a epicentre Castelló de la Plana—, que ací identificarem amb la denominació genèrica de *septentrional*, d'acord amb la indicació que ell mateix va posar al titular del volum primer de *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. La nostra aproximació a les relacions entre el filòleg i el nord del país la projectem sobre sis aspectes que analitzem tot seguit.

Les Normes de Castelló

El primer contacte que tenim documentat de Sanchis Guarner amb Castelló de la Plana es produí precisament amb ocasió de les Normes del 32, una circumstància que bé mereix

de ser considerada com a significativa, i encara altament simbòlica, dins la trajectòria vital i intel·lectual del nostre professor. Crec que és legítim de percebre com a coincidència suggeridora que la primera relació que va unir el nostre personatge amb Castelló estigués motivada per la feliç acceptació de les Normes del 32.

Tinguem en compte que, al moment de la signatura, Sanchis Guarner no feia gaire que havia complert vint-i-un anys; potser era, doncs, el signatari més jove de la colla que s'havia aplegat a la capital de la Plana en aquella data de 21 de desembre de 1932. Aquesta condició de benjamí¹ entre la nòmina de figures del valencianisme que decidien d'avaluar l'acceptació de la reforma fabriana s'explica pel relleu amb què emergia dins els cercles valencianistes de la cultura i la política de la jove República el flamant llicenciat en Filosofia i Lletres, en l'especialitat d'Història. De fet, aleshores ja havia entrat a formar part de la directiva d'Acció Cultural Valenciana, col·laborava en el butlletí *Acció Valenciana* —al costat del seu admirat Emili Gómez Nadal— i estava afiliat a l'Agrupació Valencianista Republicana, una militància que compartia amb companys de la talla del mateix Gómez Nadal, Artur Perucho, Carles Salvador i Adolf Pizcueta, per esmentar uns noms memorables.

No consta, però, que Sanchis Guarner tingués cap mena de participació en l'elaboració dels textos que integren la normativització sancionada a Castelló. De fet, l'any 1932 —una època decisiva en el procés final de les Normes— Sanchis Guarner el passava a Madrid, exactament a la Universitat Central en la qual estudiava les assignatures del curs de doctorat en Història (1931-1932). I a Madrid es reincorporà així que va començar el curs 1932-1933, el qual, per cert, esdevindria determinant en el rumb que va prendre la vocació professional del nostre personatge. En efecte, havia estat escollit pel professor Luis Gonzalvo perquè col·laborés en la direcció del Seminari de Filologia Valenciana, de la Universitat de València, un projecte que implicava que Sanchis Guarner reorientés la seua formació d'historiador vers algunes disciplines pròpies de la filologia, la fonètica i l'etnografia, amb la perspectiva immediata de dominar la tècnica de les enquestes dialectals. I fou amb aquest objectiu que ingressà com a becari en el Centro de Estudios Históricos, on tingué la fortuna de comptar amb mestres com T. Navarro Tomás i R. Menéndez Pidal.

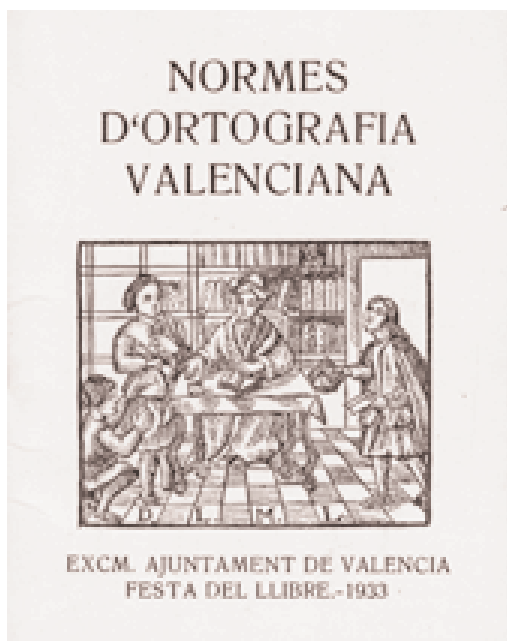
Envoltat, doncs, per les circumstàncies personals esmentades, Sanchis Guarner accedia a signar les Normes de Castelló. Hi acudia amb el simple aval de jove promesa de la filologia valenciana, unes expectatives que al capdavant reeixirien plenament, per tal com el jove signatari esdevindria l'autoritat lingüística incomparable no sols entre el conjunt de signataris del 1932 sinó també a l'interior del panorama valencià de la seua època.

Precisament, una de les primeres valoracions que van fer-se públiques davant l'acord de les Normes de Castelló és original del nostre filòleg, i forma part de les "Conclusions" amb què cloïa la primera edició de *La llengua dels valencians* (1933). En concret, tot partint de la consideració que les Normes del 32 "han acabat amb la pijor (*sic*) enemiga de l'escriptura valenciana: l'anarquia ortogràfica", els atribuïa uns efectes encoratjadors:

"El panorama que en estos moments oferix el valencianisme i les orientacions que actualment han pres els estudis filològics, ens fan concebre falagueres esperances envers el pervindre de la nostra llengua benvolguda. Diades magnífiques s'acosten per a la nostra parla" (SANCHIS 1933: 79).

1. Sanchis Guarner era cinc mesos més jove que Joan Simon, un altre dels signa-

ris nascuts l'any 1911, dels quals ha estat el darrer supervivent.

Reproducció facsimil de les Normes castellonenques.

Primeres de les signatures de les Normes de 1932.

Anys a venir es ratificaria amb contundència en la convicció de l'encert històric que constituïren les Normes de Castelló, mitjançant la fórmula lapidària:

“No hi ha un dilema del tipus fabristes-an tifabristes, sinó o Fabra o el caos” (LLORENÇ 1984: 107).

Sens dubte, una constant en l'obra de l'eximi filòleg va constituir-la la lleialtat indefugible a les Normes de Castelló, enteses en termes inequívocs com a l'exponent valencià del triomf de la normativització a l'època contemporània (SANCHIS 1950: 108-109), conduïda per Pompeu Fabra sota els auspicis de l'Institut d'Estudis Catalans. En aquest sentit resulta il·lustrativa la referència que les actes del patronat de la Fundació Huguet feien de la commemoració del 40è aniversari de les Normes de Castelló: “En Manuel Sanchis i Guarner pren la paraula i informa els reunits d'haver rebut una petició per tal de celebrar actes i conferències amb motiu del XI aniversari de l'aprovació de les Normes Ortogràfiques de Pompeu Fabra. S'acorda deixar a iniciativa dels promotors la celebració d'aquests actes, proposta que fou formulada pels senyors Mira i Pitarch”² (f. 1v). Sobre aquest acord del patronat, paga la pena de remarcar-hi, a més del valedor de la proposta, Sanchis Guarner, l'al·lusió a les Normes del 32 amb els termes de “l'aprovació de les Normes Ortogràfiques de Pompeu Fabra”.

Definitivament, Sanchis —com el conjunt del patronat de la fundació— mantingué ben viva fins a la mort la fidelitat a l'esperit de l'acord de Castelló. En justa reciprocitat, la formidable celebració del cinquantenari de les Normes va esdevenir, naturalment a Castelló de la Plana, un homenatge rotund i patriòtic a la memòria del professor Sanchis Guarner, que havia mort quatre mesos abans³.

2. Actes del patronat de la Fundació Huguet [d'ara endavant, ActesFH], 21 de gener de 1973, f. 56v (Arxiu de la Fundació Huguet, Castelló de la Plana). En concret, Joan F. MIRA editaria un plec de quatre

pàgines, *Valencians, què sabem del nostre idioma?* (Castelló, 1972), que incloïa les beceroles d'història de la llengua, ortografia i vocabulari.

3. Vegeu Acció Cultural del País Valencià, butlletí núm. 12-13, 25 d'abril a Castelló. *Aspectes de la vida de Manuel Sanchis Guarner*, València, 1982.

Expedicions científiques

Com és sabut, Sanchis Guarner es delia quan viatjava, una debilitat que va desvetlar-li durant l'adolescència el gust pels viatges que sentia el seu oncle, l'admirat canonge Sanchis Sivera. I fou aquesta una afecció que el nostre filòleg va conrear sota l'impuls de tres motivacions bàsiques: la curiositat intel·lectual de marcat caire etnològic, la recerca científica i el compromís patriòtic. Al fons hi havia el seu afany de “cercar una coneixença directa del país”. Totes tres motivacions el van empènyer a recórrer la geografia valenciana —sense oblidar-ne, és clar, les comarques septentrionals— en diverses direccions, amb l'esguard atent i l'admiració apassionada.

En aquest sentit, la gran oportunitat de contactar amb nombrosos punts del territori li la brindà la realització de les enquestes de l'Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI), un dels projectes científics més ambiciosos que va engegar, durant la República, el Centro de Estudios Históricos, i ahora una comesa que, per cert, va marcar la primera etapa de la trajectòria professional del filòleg.

I bé, gairebé dos anys després de la signatura de les Normes del 32 a Castelló de la Plana, el jove signatari aplicava els qüestionaris de l'ALPI als punts escollits de les comarques septentrionals valencianes. Hi començava a finals d'octubre de 1934, en companyia de Lorenzo Rodríguez Castellano. Així, sabem que els dies 25 i 27 visitava Assuévar i Teresa de Begís, respectivament, dos pobles de l'Alt Palància. Per aquells dies degué visitar el Castillo de Villamalefa⁴ i Fanzara⁵, a l'Alt Millars. L'any següent les enquestes de l'ALPI havien de passar a l'àrea catalanòfona del nord valencià i fou així que Sanchis Guarner inicià l'itinerari corresponent a Moncofa (Plana Baixa), el dia 16 d'octubre, i va continuar-lo, aquest mateix mes de l'any 1935, a través d'Orpesa (Plana Alta, dia 17) i Peníscola (Baix Maestrat, dia 22), des de la qual va passar a l'Alcalatén: el dia 24 a l'Alcora, i el 25 a Vistabella. Uns dies més tard, dins el mes de novembre, el viatge de l'ALPI va pujar, el dia 2, a Vilar de Canes (Baix Maestrat), els dies 4 i 5 a Cincorres (Ports), i el 6 a la Pobla de Benifassà (Baix Maestrat). Ens consta que aquest viatge d'octubre-novembre de 1935 va incloure la visita a Aín (Plana Baixa), per bé que ara mateix no sabem amb precisió si va escaure els dies 25 i 26, o bé el 31, en tots dos casos d'octubre de 1935⁶. Convé notar que totes aquestes localitats foren enquestades personalment per Sanchis Guarner, el qual, temps a venir, assoliria una responsabilitat creixent dins el projecte global de l'ALPI, fins esdevenir el director executiu de l'edició del primer, i únic, volum editat, l'any 1962.

És evident que el recorregut d'aquestes expedicions dialectològiques fornien al jove lingüista unes oportunitats magnífiques per copsar la realitat idiomàtica valenciana i la seua riquesa etnogràfica; ben mirat, constituïen una plataforma insuperable per iniciar el contacte humà i científic amb el país, que el nostre investigador miraria de mantenir, dins les seues disponibilitats, tot al llarg de la vida. D'altra banda, l'experiència va representar la consolidació de l'amistat profunda que l'uniria per sempre amb Francesc de B. Moll. Naturalment, i tal com aquest mateix no s'estaria de confirmar, l'itinerari de l'ALPI per terres de la catalanitat esdevingué “molt profitós per a la nostra obra del *Diccionari*” (CORTÉS 2002: 93). Sens dubte, aquells viatges foren el punt de partida de la dilatada i rica etapa de col·laboració que va dedicar Sanchis Guarner al Diccionari Alcover-Moll. Al capdavant, foren les expedicions a la cerca dels testimonis més inte-

4. Pel que fa a la datació de la visita al Castillo, la informació disponible fluctua entre el dia 19 i els dies 20 i 21, en qualsevol cas dins l'octubre de 1934.

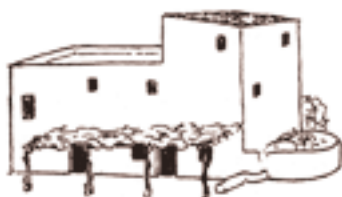
5. Fanzara fou visitada els dies 23 i 24 d'octubre del 1934.

6. Vg. Vicent-Ferran GARCIA PERALES, *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*:

Edició i estudi del País Valencià, tesi doctoral inèdita, Universitat de València, 2001. Vg. <http://www.alpi.ca/ALPI_find_PDF/762.I/762.I.2.pdf>

MASIA DE L'ALT
MAESTRAT

ALQUERIA
DEL BAIX MAESTRAT

VINARÒS

MORELLA

Dibuixos de cases típiques i de vestits tradicionals.

ressants de la riquesa etnolingüística del país que van aportar al nostre autor d'altres rèdits, com ara informació valuosa per a la redacció del nomenclàtor, o per a l'estudi de nombrosos aspectes etnològics, cas dels refranys, dels noms dels vents, etc., sense oblidar els treballs de caire filològic i gramatical.

Ben avançada la seua carrera docent, l'any següent de la constitució del Departament de Lingüística Valenciana, el professor va realitzar una altra expedició de caràcter dialectològic, en companyia dels seus deixebles Antoni Ferrando i Alfons Guirau, a la comarca dels Ports, amb l'objectiu de comprovar-hi l'abast de la diftongació de la *ç* oberta del català occidental. El viatge va durar del 7 a l'11 d'agost de 1977 i va comprendre els dotze municipis següents: Sorita, Palanques, Ortells, Villosres, Olocau del Rei, la Todolella, el Forcall, la Mata de Morella, Cinctorres, el Portell de Morella, Castellfort i Vilafranca dels Ports (FERRANDO-GUIRAU 1983).

La Fundació Huguet

Al seu testament, datat el 5 de gener de 1959, el patrici castellonenc, Gaetà Huguet Segarra (1882-1959), tot seguint l'exemple del seu pare, hi deixava instituïda una fundació de mecenatge cultural, que tenia com a objectiu la promoció de l'ús social de la llengua catalana al País Valencià —mitjançant el foment de cursets de valencià i subvencions a les edicions en català— i el coneixement del país. Recordem que l'estiu del 1959 Sanchis Guarnier retornava, després de setze anys d'estada a Mallorca, a la seua València, i poc després, exactament el 12 de novembre del mateix 1959, moria Gaetà Huguet, a Castelló de la Plana. Ben mirat, doncs, les possibilitats d'haver conreat tots dos personatges el tracte personal foren més aviat minses. De tota manera, no oblidem que el professor Sanchis va arribar a considerar *Timó* —el butlletí de PROA, la plataforma cultural que havia bastit el patrici castellonenc—, “un valencianisme documentat, seriós”, “que representava una actitud ambiciosa de solidesa i d'horitzons, que es trobava ben lluny del lleure d'aquells patricis ratpenatistes del tombant del segle, que havien escrit versos en vernacle només com un simple esplai dominical” (SANCHIS 1968: 99).

La constitució definitiva de la Fundació Huguet va esdevenir-se el dia 3 de gener de 1962, al govern civil de la capital de la Plana, i tot d'una fou conduïda pel patronat que integraven els membres següents, tots dotze de designació testamentària: Adolf Pizcueta i Alfonso, president; Joan Fuster i Ortells, vicepresident; i els vocals Manuel Sanchis Guarner, Emili Beüt i Belenguer, Enric Matalí Timoneda, Xavier Casp Verger⁷, més els marmessors⁸ Eugeni Roig Ruiz, Enric Huguet Carpi, Miquel Peris i Segarra, Ferran Vivas Lloret, Josep Fibla i Viciano, i Ferran Sanchis i Cardona. En qualitat de regidor municipal, fou incorporat al primer patronat de la fundació Josep Climent Llorca.

Nombroses i de diversa orientació foren les entitats cíviques —entre les quals convé remarcar una colla de centres excursionistes, començant pels d'Alzira i Alcoi— que es beneficiaren de les subvencions econòmiques procedents de la Fundació Huguet, un mecenatge que esdevingué rellevant dins el valencianisme de la darrera etapa franquista i els anys de la transició a la democràcia. Així doncs, el període realment productiu de la fundació va coincidir amb els anys en què Sanchis Guarner en formà part del patronat. Tant ell, com J. Fuster o A. Pizcueta reconeixien la inestimable funció de suplència que desplegava la fundació —especialment meritòria en un temps marcat per profundes precarietats col·lectives—, de la mateixa manera que sovint feien ufana de ser-ne patrons. En aquest aspecte no puc estar-me de deixar constància ací de l'estricta sentit de responsabilitat amb què Sanchis Guarner exercí la seua condició de membre del patronat, fins al punt que mai no es va permetre de faltar ni a una sola de les seues juntes⁹.

Certament, les actes de la Fundació testimonien que Sanchis Guarner en fou un dels patrons més actius i ens consta, per diversos conductes, que sempre es manifestà ben sol·lícit en la seua dedicació a la vida de l'entitat. Com a mostres il·lustratives, hom pot esmentar la carta, datada el 28 de desembre de 1961, en la qual exposa a Joan Fuster, amb una punta d'il·lusió, el programa previst per a la jornada de constitució de la Fundació Huguet:

“Dia tres de gener anirem a Castelló per la constitució de la Fundació Huguet” (FERRANDO 2000: 293);

o també, el retret que, més tard, faria al seu amic:

“Fas una vida tan retreta que ja fa molts mesos que no ens hem vist. Ni tan sols no vingueres al patronat de la Fundació Huguet, i ens agradaria molt a Pizcueta i a mi tractar amb tu alguns dels seus problemes interns”. (FERRANDO 2000: 346).

En efecte, unes tals inquietuds eren degudes al fet que Sanchis Guarner mai no va dubtar de la importància que assolía al seu temps l'activitat civocultural que desplegava la fundació i, en conseqüència, s'hi va captenir sempre amb un sentit de seriositat i de rigor, tal com palesa una altra de les seues cartes a Joan Fuster, de 5 de setembre de 1963:

“També hauríem de tractar amb anticipació el programa de la Fundació Huguet. Això d'improvisar les decisions en una única sessió, és cosa que em fa poca gràcia” (FERRANDO 2000: 298).

7. X. Casp fou l'únic que no assistí a l'acte de constitució de la Fundació ni mai va dignar-se de prendre-hi possessió de vocal, raó per la qual en sentit estricte no ha de ser considerat membre del patronat de la Fundació Huguet.

8. Dels dotze membres del patronat, els sis primers —originaris de les comarques centrals del país— representen el valencianis-

me actiu de l'època, i els sis marmessors, tots sis castellonencs, pertanyen al cercle de la família i les amistats del fundador. Per voluntat d'aquest, cada patró nomena el seu propi successor al patronat. Per la seua banda, Sanchis hi va nomenar, de manera successiva, Enric Valor, Lluís Alpera i Enric Solà Palerm, que n'ha esdevingut el successor definitiu.

9. L'única absència de Sanchis Guarner va produir-se a la reunió restringida del comitè executiu del patronat, del dia 17 de juny de 1969. Val a dir que aquest comitè executiu havia estat nomenat el dia 18 de febrer de 1962 i era constituït pels senyors Pizcueta, Fuster, Sanchis Guarner, Vivas, Peris i Sanchis Cardona.

Ben mirat, no hauríem d'ignorar que una part considerable de l'activisme de caire nacional que va desplegar el nostre autor a la darrera etapa de la seua vida va canalitzar-la a través de la Fundació Huguet. Com és sabut, les modalitats d'aquest activisme abraçaven un ventall que comprenia des de l'estímul a participar en premis literaris fins a la promoció d'estudis bàsics sobre la realitat del país o de llibres de lectura popular, sense oblidar la formació de mestres de català, els cursets de llengua i iniciatives diverses d'agitació patriòtica. Per descomptat, cadascun d'aquests fronts de batalla s'adaptava a les circumstàncies de cada moment i de cada lloc.

En aquest sentit, Sanchis Guarner fou valedor dels premis Huguet que la fundació patrocinava tant als Jocs Florals del Rat Penat com al certamen literari de Castelló de la Plana. Més encara, per tal que el premi Fundació Huguet del certamen literari castellonenc —que acabava de ser creat, i que constituï justament el primer acord del patronat, a iniciativa de J. Fuster¹⁰— no quedés desert, el nostre autor s'hi presentà, amb el treball “Entre Borriana i Borriol feren un fillol”¹¹, amb el qual, per cert, esdevingué guanyador del guardó¹². Una temptativa anàloga i paral·lela l'havia assatjada davant l'ajuntament d'Alcoi, en concret respecte dels “Premios San Jorge”, amb resultat, però, desafortunat¹³.

D'altra banda, observem que no pogué ser una simple coincidència que el mateix any que es posava en marxa la Fundació Huguet es produïa la represa de l'editorial L'Estel. Sens dubte, els seus grans impulsors, A. Pizcueta i Sanchis Guarner, atribuïen una partida substancial de la pervivència de l'editorial al suport que havia de prestar-li la fundació¹⁴. Tot plegat contribuïa a fer que, com és sabut, un dels centres d'interès al món valencianista dels anys seixanta fos la promoció del llibre valencià, una trinxera en la qual el nostre personatge també es mantingué a l'avantguarda. Per exemple, va fer gestions per crear una revista valenciana per a infants, i fou encarregat, juntament amb Fuster, d'editar una antologia de textos sobre el paisatge valencià adreçada al món escolar¹⁵. Així mateix, el patronat va encarregar a Sanchis de preparar l'edició del llibre de Gaetà Huguet, *Els valencians de secà*¹⁶ i d'un tractat sobre geografia valenciana¹⁷. Per la seua banda, Sanchis Guarner hi va sol·licitar de reeditar les narracions de Josep Pascual i Tirado, *De la meua garbera*¹⁸, i va plantejar la conveniència d'editar un mapa del País Valencià.

10. El premi Huguet del certamen literari de Castelló estava dotat amb “cinc mil pessetes, al millor treball sobre geografia, història o tipisme de les comarques castellonenques”, i per descomptat havia d'estar redactat en català. (ActesFH, acta núm. 2, 3 de gener de 1962, f. 2r).

11. El treball seria editat com a volum primer de la sèrie *Els pobles valencians parlen els uns dels altres I. Sector septentrional*, València, L'Estel, 1963. Val a dir que aquesta dita castellonenca, de notori ressò popular, ha estat recollida en aquesta obra amb variants diverses (vg. ibidem, 18 i 126); la tenim documentada en Martí de Vicianà, J. Llorens de Clavé i E. Soler i Godes, entre d'altres.

12. Al XVIII Certamen literari de Castelló de la Plana, celebrat el 26 de març de 1962, Sanchis Guarner hi assolí el primer premi Fundació Huguet, alhora que era premiat amb la flor natural V. Andrés Estellés, amb el poema “Fruit novell”.

13. Els premis alcoians de referència, intensament castellanitzats, sols admetien treballs en valencià amb la condició que no excedissen

els límits del gènere burlesc. I doncs, en carta a Joan Valls, la vespra de sant Josep de 1962, el professor hi feia anar el retret següent: «La convocatòria dels “Premios San Jorge” de 1962 revela una irritant hostilitat dels actuals regidors d'Alcoi a la nostra (i seua) llengua autòctona, la qual, desdenyosament, volen recloure a la literatura satírica» (CORTÉS 2005: 266). Sens dubte, aquest treball degué constituir el text que seria editat com a volum segon de la sèrie *Els pobles valencians parlen els uns dels altres II. Sector meridional*, València, L'Estel, 1965.

14. De fet, en la reunió que el patronat va tenir a Benassal, el 29 de juny de 1971, Pizcueta i Sanchis, “en nom de l'Editorial l'Estel ofereixen els drets d'editor a la Fundació Huguet. Per unanimitat, es pren nota d'aquest oferiment i es mostra el desig de que es continue aqueixa activitat” (ActesFH, acta núm. 25, f. 45r.)

15. L'acord, que havia estat pres durant la reunió de l'11 de novembre de 1962, acabà constituint el tema del premi Huguet per als Jocs Florals del Rat Penat de 1964. En restar el

premi desert, el mateix Sanchis féu la proposta que el projecte fos encomanat a Enric Valor. Quatre anys més tard, el 1968, restava dempeus el vell objectiu de la fundació d'editar un llibre de lectura per a infants, el qual aleshores era encarregat a la comissió constituïda per Sanchis Guarner, Miquel Peris i Emili Beüt.

16. Amb “Pòrtic” de M. Sanchis Guarner, València: L'Estel, 1969; 2a ed. a cura de Vicent PITARCH, *Gaetà Huguet Segarra. Els valencians de secà. Estampes velles del Maestrat*, Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, 2003.

17. Finalment als Jocs Florals del Rat Penat, de l'any 1968, obtingué el premi Fundació Huguet el treball d'E. Beüt, *Geografia elemental del Regne de València*, València: Fundació Huguet, 1971.

18. Josep PASCUAL TIRADO, *De la meua garbera. Contalles de Castelló de la Plana*, Castelló: Societat Castellonenca de Cultura, 1935; 2a ed., a cura de M. SANCHIS GUARNER, *De la meua garbera. Estampes castellonenques*, València: L'Estel, 1974. De la primera edició se n'ha fet una reproducció facsimilar,

Juntament amb Miquel Peris, Sanchis Guarner integrà la comissió a la qual el patronat encarregà d'organitzar l'aula Gaetà Huguet, un projecte de la fundació que hi havia dissenyat Joan Fuster, tot dotant-lo de caràcter itinerant per les comarques valencianes¹⁹. Sens dubte, l'activisme civicocultural del nostre professor al si de la Fundació Huguet semblava no tenir límits. En són una mostra il·lustrativa, a més dels exemples adduïts, d'altres iniciatives diverses; per exemple, adés hi sol·licitava d'adreçar un escrit d'agraïment a les redaccions dels diaris *Jornada* i *Informaciones*, per l'acollida que prestaven “a treballs escrits en la nostra llengua”²⁰, adés hi proposava actuacions de denúncia —com ara, la carta oberta a la premsa que ell personalment hi llegeix— contra la maniobra franquista del “Sureste”²¹. D'altra banda, amb el suport de la fundació castellonenca, organitza cursets de valencià al seu institut Sant Vicent Ferrer²², així com estatges de mestres²³, etc. Convé d'afegir-hi encara, també a tall de mostra de l'activisme que Sanchis Guarner vehicula a través de la Fundació Huguet, el seu paper d'intermediari davant el patronat d'entitats cíviques, com ara el Centre Excursionista d'Alcoi, un dels col·lectius populars que va distingir-se com a capdavanter en la programació de cursos de valencià, a la dècada dels anys seixanta.

Tot considerant el tarannà dialogant de Sanchis Guarner i alhora la seua amistat amb Xavier Casp, el patronat va encarregar al nostre personatge que actués de mitjancer davant el poeta del grup Torre amb la comesa de convèncer-lo perquè aquest es dignés d'incorporar-se a la fundació²⁴, si més no mitjançant el nomenament del seu successor. Cal indicar, tanmateix, que ni tan sols les gestions en aquest afer de Sanchis Guarner, tot i la seua bonhomia contrastada, no hi assoliren cap resultat satisfactori.

En qualsevol cas, la dimensió que anaven assolint, com més va més, tant el prestigi intel·lectual com l'autoritat moral del filòleg valencià, va dur la Fundació Huguet a nomenar-lo representant seu davant nombroses instàncies, com ara la Comissió Organitzadora del I Congrés d'Història del País Valencià (1971), la inauguració del monument a Carles Salvador, a Benassal (1971)²⁵ o la Comissió a favor de les llengües peninsulars (1972)²⁶.

Com no podia ser altrament, el patronat de la Fundació elegia per unanimitat, el 21 de gener de 1971, el nostre professor Valencià de l'Any²⁷. Com a motius d'aquesta distinció honorífica hom adduïa que el guardonat acabava de publicar la *Història de la ciutat de València*²⁸, una justificació ben sobrerera, per tal com potser cap altre ciutadà del país el podia superar en mèrits que l'acreditaven “com a valencià que més s'haja distingit a favor de la llengua”²⁹, segons estipulen els requisits exigits per a la concessió d'aquest reconeixement honorífic.

Castelló de la Plana: Publicacions de la CAMP, 1986, amb un pròleg de Germà Colon, en el qual el professor de Basilea es manifesta reticent envers alguns dels criteris que Sanchis Guarner va aplicar a la 2a edició: «Fa més de deu anys una editorial valenciana va publicar *De la meua garbera* tot introduint canvis que malhauradament la feien poc útil per al filòleg» (Pròleg, sense paginació).

19. ActesFH, acta núm. 6, 18 de novembre de 1962, f. 9r.

20. ActesFH, acta núm. 8, 15 de desembre de 1963, f. 14r.

21. Com és sabut, hi va haver l'intent de desmembrar el País Valencià, mitjançant la creació d'una “región” fantasma, que hauria d'estar integrada per les “provincias” d'Alacant, Múrcia i Almería, això és, el “Sureste”.

22. Els tenim documentats durant els cursos acadèmics 1971-72 i 1972-73, els quals rebien el suport de la Fundació Huguet.

23. Vg. infra p. 87.

24. Vg. nota 7.

25. Al solemne acte inaugural del monument, esdevingut el 29 de juny de 1971, hi va assistir el patronat de la fundació gairebé en ple: A. Pizcueta, M. Sanchis Guarner, E. Matalí, J. Fibla, E. Huguet, E. Roig, M. Peris i F. Sanchis Cardona. Vg. A. Sánchez-Pantoja, “Homenatge a Carles Salvador”, *Gorg. Revista bibliogràfica*, 21 (juliol de 1971), p. 47; V. SIMBOR, *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València: Diputació Provincial, 1983, p. 71; FERRANDO-PÉREZ I MORAGON (1998: 205).

26. Sanchis Guarner era especialment receptiu a les iniciatives de l'Associación

Internationale pour la Défense des Langues et Cultures Menacées (CORTES 2005: 268-269).

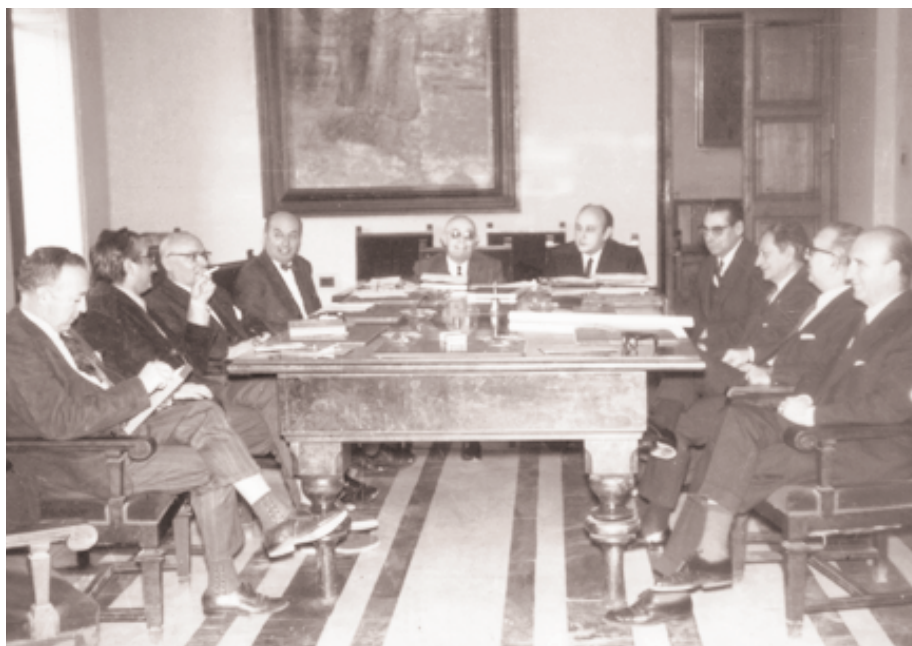
27. Per descomptat, la Fundació Huguet va integrar-se entre les entitats convocants del sopar-homenatge al gran filòleg i patriota, tingut a València, el 3 de juliol de 1974, amb motiu d'haver-li estat concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

28. *La ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana*, València: Publicacions del Cercle de Belles Arts, 1972.

29. Notem que precisament el premi Valencià de l'Any, que concedeix la Fundació Huguet, va ser una iniciativa de Sanchis Guarner, que va aprovar el patronat l'octubre de 1967.

Sanchis i Fuster en una romeria de la festa de la Magdalena (Castelló, 1956).

Reunió dels membres de la Fundació Huguet.

No cal dir que el patronat, en la reunió ordinària de gener de 1979, expressava amb energia la repulsa pels sengles atemptats de què havien estat objecte, l'any anterior, Sanchis Guarner i Joan Fuster. Finalment, la reunió ordinària del patronat, de gener de 1982, va transcórrer sota el sentiment emocionat per la mort de Sanchis Guarner. En efecte, va obrir la sessió el president Pizcueta, tot traçant una semblança encesa del mestre irreemplaçable i patró exemplar, “que dedicà tota una vida i els seus esforços a la recuperació de la personalitat valenciana i a la normalització de la llengua del país”, alhora que el mateix Pizcueta no s’hi va estar de blasmar el “clima de violència fratricida que envaeix la ciutat de València”. Com a conseqüència, el president va demanar als reunits que constés en acta l’acord següent, el qual hi fou acceptat per unanimitat: “El nostre pregon condol per la mort de Sanchis Guarner, sotmès a tota mena de vexacions per tal de fer-lo desistir de la seua patriòtica labor”³⁰.

Propagador incansable de la cultura nacional

Tot sembla indicar que el caràcter de Sanchis Guarner era viatger de mena. Siga com siga, el seu compromís irreductible amb la regeneració de la consciència del seu país i les circumstàncies que van condicionar la seua biografia van conjuminar-se perquè es veiés abocat a recórrer el conjunt de la geografia valenciana, en qualsevol direcció i de manera incansable, fins i tot en les condicions més adverses. Recordem que ell no disposava d’automòbil, un dèficit que devia aportar un plus de dificultat als seus desplaçaments. Fet i fet, els seus viatges valencians sens dubte li representaven bones dosis de gratificació personal però constituïen, en darrera instància, uns actes de militància, testimoniatges de resistència enfront del sistema i alhora de generositat posada al servei de la dignitat d’un poble, el seu. En aquest sentit, sempre va manifestar-se disposat a acudir a estendre els seus coneixements —sovint en companyia de la seua

30. ActesFH, acta núm. 42, 16 de gener de 1982, f. 95r-v. Hi ha la coincidència curio-

sa que aquest document, que fa fe de la mort de Sanchis Guarner, clou el volum

primer d’actes del patronat de la Fundació Huguet.

muller— allà on el reclamassen un grapat de valencians inquiets i sensibles a les vicissituds del país, qual-sevol que fos la direcció que havia d'emprendre i el grau d'incomoditat que hi representés el viatge.

Naturalment, entre les comarques septentrionals, Castelló de la Plana fou l'indret que visità de manera més assídua, i on acudia regularment convocat a les reunions del patronat de la Fundació Huguet. D'altra banda, la seua presència pública en aquesta ciutat, sobretot des de les diverses tribunes en què dictà conferències, assolí una cadència notable, sovint marcada per esdeveniments d'ordre civico-cultural de l'època. Després de Castelló, la vila de les comarques septentrionals més afavorida per la presència del professor fou Peníscola, que va acollir-lo durant mesades completes durant els estius de l'any 1960 fins al 1970. És evident que ningú no podria esperar, a hores d'ara, l'inventari complet del pelegrinatge civico-cultural que va dur a terme l'infatigable filòleg i patriota arreu de la geografia valenciana. Per la nostra banda, hem pogut datar un seguit d'intervencions seues al nord del país, les quals exposem tot seguit com a mostra i testimoniatge de l'activitat generosa amb què Sanchis Guarner va lliurar-se a desvetlar la consciència nacional de la societat valenciana, durant uns anys que, a més, han esdevingut certament transcendents en la història contemporània d'aquestes latituds.

Així doncs, en l'apartat de contactes culturals amb el nord valencià, per ordre cronològic, hem de citar en primer lloc l'exposició de l'Obra del Diccionari a Castelló de la Plana, que hi va tenir lloc del 3 al 11 de març —justament la setmana de les festes de la Magdalena— de 1956, a la sala de la Caixa d'Estalvis de Castelló (CAMP). Ben segur que un dels valedors decisius de l'exposició devia ser l'admirable Àngel Sánchez Gozalbo, aleshores president de la CAMP. Notem, d'altra banda, que l'esdeveniment assolí un ressò formidable a la premsa local³¹, alhora que va possibilitar l'encontre entre Sanchis Guarner (que aleshores encara vivia a Palma de Mallorca) i Gaetà Huguet, que començava a aclimatar-se a la seua ciutat, després dels anys d'exili³². Val a dir que l'acte inaugural de l'exposició, el dia 3 de març de 1956, assolí un relleu notori, presidit per l'alcalde i compartit per “la mayoría de la intelectualidad castellanense”³³. Bona part de la setmana magdalenera, doncs, de l'any 1956, Sanchis Guarner la passà a la capital de la Plana, per tal com dissabte devia assistir, tot acompanyant F. de B. Moll, a la inauguració de l'Exposició del Diccionari; diumenge el veiem participant, amb el corresponent rotllo i canya i en companyia de J. Fuster³⁴, a la romeria de la Magdalena; i el dia 8, dijous, dictava, a la sala de la CAMP de Castelló, la seua conferència sobre “L'Exposició del Diccionari”.

La nova consciència del valencianisme polític que emergia amb empena en reductes universitaris es manifestava, entre d'altres, en el fenomen dels cursets intensius de formació nacionalista (els “exercicis espirituals” de Fuster), que eren programats alhora com a trobada entre joves de diverses latituds del país. La primera d'aquestes estades —recessos de formació patriòtica, basada en l'estudi

31. V. *Mediterráneo* [Castelló de la Plana], 2 de març de 1956, p. 3; 4 de març de 1956, p. 19; 8 de març de 1956, p. 3; 9 de març de 1956, p. 3; 10 de març de 1956, p. 3, i 11 de març de 1956, p. 2. (V. X. FERRE, *No tot era Levante Feliz. Nacionalistes valencians. 1950-1960*, Benicarló: Edicions Alambor, 2000, pp. 108-112).

32. Convé de fer notar que Gaetà Huguet, al cor de l'exili, hi mantenia la seua subscripció al diccionari Alcover-Moll (CORTÉS 2005: 162).

33. Naturalment, hi havia F. de B. Moll, segurament Sanchis Guarner, J. Vañó Bodí, representant del Secretariat del Diccionari a València, i A. Sánchez Gozalbo, delegat del Diccionari a Castelló; l'acte inaugural s'esdevingué en un ambient en què “los amplios locales de la Caja se hallaban rebosantes de un numeroso y selecto público”. Notem que la premsa local de l'època, *Mediterráneo*, va cobrir-ne la informació en termes profusos (els dies 2, 4, 8, 9, 10 i 11 de març; vg. nota 31). A més de

la conferència de Sanchis Guarner, n'hi un pronuncià una altra A. Sánchez Gozalbo, en la qual glossà “Dos escritores castellaneros en l'obra del Diccionari: Salvador Guinot i Josep Pascual Tirado”.

34. En carta a J. Fuster, el 7 d'abril de 1956, Sanchis li escrivia: «T'incloc la nostra simpàtica foto de *magdaleneros* de rotllo i canya. Francament, n'estic molt satisfet» (FERRANDO 2000: 231).

dels Països Catalans— tingué lloc al Desert de les Palmes (Benicàssim), els darrers dies d'octubre i l'1 de novembre de 1960; per bé que el professor Sanchis Guarner va contribuir en la seua programació, sembla que no pogué desplaçar-se al Desert i, doncs, la seua lliçó s'ajornaria a la darrera sessió, tinguada a València. (FERRÉ 2001: 179-180)³⁵. Força més ben documentada tenim la segona trobada de formació nacionalista al Desert de les Palmes, el novembre de 1962, dirigida per Joan Fuster i els professors Tarradell, Reglà i Sanchis Guarner, amb l'assistència d'una vintena llarga de joves nacionalistes. Anotem encara que, al mateix indret de Benicàssim va adreçar-se, els dies 18 i 19 d'abril de 1964, la tercera Ruta Universitària (FERRÉ 2001: 251-252, 286-287), per bé que no sembla que hi participara el nostre professor.

Segurament devia ser a les estades del Desert de les Palmes i a les reunions del patronat de la Fundació Huguet on F. Sanchis, J. L. Viciano o M. Peris posarien al corrent el professor Sanchis Guarner de les activitats del Centre Excursionista de Castelló (CEC), aleshores en fase de consolidació. El cas és que el CEC organitzava, l'any 1962, el seu primer curs d'estiu de valencià, en la inauguració del qual el professor Sanchis Guarner dictà la conferència "L'expansió medieval de la nostra llengua", a la sala d'actes de l'Escola Pia, el 28 de juny de 1962³⁶.

Quatre anys més tard, el 1966, un altre grup castellonenc que es manifestava intensament actiu, el Grup Castellonenc d'Estudis, duia a terme, sota el patrocini de la Fundació Huguet, el I Cicle de Conferències de Cultura Valenciana, que tingué lloc a la sala d'actes de l'institut Francesc Ribalta i que fou dictat pels professors J. Reglà, E. Giralt, M. Tarradell, M. Dolç i Sanchis Guarner, el qual hi va dissertar sobre "La naixença i esplendor del món cultural valencià"³⁷. El mateix Club d'Estudiants commemorava l'any Fabra (el filòleg valencià formà part del Patronat d'Honor d'aquest centenari) mitjançant un cicle de conferències³⁸ que van dictar, a la Casa Municipal de Cultura, Joan Ballester i Canals, Francesc de B. Moll³⁹ i M. Sanchis Guarner; aquest hi va dissertar, el dia 1 de juny de 1968, sobre "L'obra de Fabra al País Valencià"⁴⁰, respecte de la qual va sentenciar:

"La doctrina fabrista és la doctrina científica. És encara de vigència permanent. No hi ha un dilema del tipus fabristes-antifabristes, sinó o Fabra o el caos. Les actituds antifabristes són actituds anticientífiques" (LLORENÇ 1984: 107).

Per descomptat, tal com anotava el filòleg al seu dietari, el I Congrés d'Història del País Valencià també fou "molt ben rebut en Castelló". Precisament en aquesta ciutat el congrés va dur a terme les sessions II i III, el dia 15 d'abril de 1971; i fou dins la II que el professor dictà la comunicació "Les raons de la discrepància entre Francesc Eiximenis i Sant Vicent Ferrer"⁴¹, respecte de la qual, per cert, no va estar-se de reconèixer que se'n sentia satisfet⁴².

35. Si més no, aquestes són les previsions que hi feia Fuster en una carta a Sanchis Guarner (FERRANDO 2000: 283). Notem, tanmateix, que en la datació d'aquesta carta la indicació del mes deu constituir-hi una badada.

36. Vg. V. PITARCH, *Traces d'excursionistes (CEC)*, Barcelona: Centre Excursionista de Castelló-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 36.

37. Vg. V. PITARCH, *L'eix castellonenc de la cultura contemporània*, Castelló de la Plana: Diputació, 1995, p. 40. La conferència de

Sanchis Guarner, que fou presentada per la catedràtica de l'institut Ribalta, Josefina Soler, va ser el dia 3 de març.

38. Hi col·laboraren la Societat Castellonense de Cultura, el Centre Excursionista de Castelló, l'Organització Atlètic-Recreativa, l'Agrupació d'Estudiants Castellonencs, la JARC d'Acció Catòlica i el Club d'Estudiants.

39. La conferència de F. de B. Moll va ser el dia 25 de maig, i Sanchis Guarner acudí expressament a Castelló per acompanyar-hi el vell i entranyable amic.

40. Vg. V. PITARCH, *L'eix castellonenc...*, o.c., p. 41.

41. *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, València: Universitat de València, 1980, v. II, p. 665-670.

42. «He llegit la meua ponència a la sessió vespertina; el pare Batllori m'ha fet observacions amb seny; el pare Garganta comentaris nerviosos i Mateu i Llopis ha estat absolutament inhàbil; crec que he atinat en la meua resposta; almenys he estat molt aplaudit» (FERRANDO & PÉREZ I MORAGON 1998: 191).

D'altra banda, tot fa pensar que degué ser iniciativa de Sanchis Guarner l'acord que va prendre el comitè executiu de la Fundació Huguet, de “convocar una conferència de professors de llengua a fi que conjuntament estudien i resolguen els problemes que se'ls presente en el seu treball”⁴³. Heus ací el precedent immediat del I Estatge sobre problemes de l'idioma al País Valencià, així com del I Curset de Formació de Mestres, tingut a la Facultat de Dret de la Universitat de València⁴⁴.

Naturalment, Sanchis va estar el mestre indiscutible del I Estatge sobre problemes de l'idioma, que va tenir lloc, els dies 26 i 27 de juny de 1971, a les instal·lacions del seminari diocesà (aleshores seu del Col·legi Universitari de Castelló de la Plana) i del qual va llegar-nos una nota al seu diari (SANCHIS 1998: 204-205; 186; PITARCH 1998: 126-128)⁴⁵.

Així mateix, és sabut que el nostre filòleg va assolir un protagonisme notori durant els actes commemoratius, l'any 1974, del cinquè centenari de la impremta al país. De fet, així que començava l'any, durant la reunió de la Fundació Huguet, tinguda el 27 de gener, hi sol·licitava l'adhesió del patronat a la comissió organitzadora del centenari, al qual feia una contribució substancial mitjançant l'edició de *Les Trobes en lahors de la Verge Maria*⁴⁶. Precisament sobre aquesta obra i l'efemèride centenària va dissertar, el mateix 1974, el dia 18 d'octubre, en una memorable conferència, que fou presidida pels prohoms de la Societat Castellonenca de Cultura, a la sala d'actes de la Caixa d'Estalvis de Castelló. Aquest mateix tema constituiria, al capdavant, l'objectiu de l'única col·laboració que el professor va aportar al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, la publicació castellonenca de tenacitat extraordinària⁴⁷.

Tan sols un any més tard el nostre filòleg tornava a una tribuna castellonenca, en aquest cas la sala d'actes del Col·legi Universitari de Castelló, per tal de dissertar-hi sobre la comarcalització. I si la memòria no ens traïx, el conferenciant va deixar-hi anar el gran elogi sobre els parlars castellonencs, tot elefant-los a la categoria “del millor valencià del país”.

Hi ha un parell d'ocasions, pel cap baix, durant l'any 1976, en què el nostre autor va tornar a terres castellonenques per intervenir-hi en actes públics. Naturalment, Castelló de la Plana va tenir una participació memorable en el Congrés de Cultura Catalana, dins el qual Sanchis Guarner va dictar una conferència, a la sala d'actes de la Caixa d'Estalvis, el 4 de maig de 1976. Tot aprofitant l'avinentsa, en acabar l'acte, el professor va traslladar-se a la flamant llibreria Garbell —la primera llibreria castellonenca en català, que acabava de ser inaugurada, exactament el 14 d'abril— per tal de presentar-hi el primer volum de la seua *Obra completa. Per una caracterització valenciana*⁴⁸.

El Congrés de Cultura Catalana va tornar, a la tardor del mateix any 1976, a terres de la Plana, en concret a Castelló i Vila-real. En aquesta ocasió, l'activitat fou intensa, tot al llarg de catorze dies, del 13 al 26 de setembre⁴⁹. Les tres darreres jornades del Congrés foren, a més, dedicades a les Festes Populares Pompeu Fabra⁵⁰, les quals baixaven per primera vegada al País Valencià⁵¹; i encara, els dies 25 i 26 les

43. Nota inscrita al marge de l'acta: “Concurrents [sic] a la conferència professors de llengua: Pitarch, Mira, Josep Iborra, Codoñer, Bauset, Arrue, Puertes [sic], Sanchis Guarner” (ActesFH, acta núm. 23, 29 de maig de 1970, f. 40r.)

44. Vg. *Gorg*, núm. 29 (abril de 1972), p. 41.

45. Vg. *Gorg*, núm. 20 (juny de 1971), p. 35; núm. 21 (juliol de 1971), p. 32-33; núm. 22 (agost de 1971), p. 46-47.

46. Edició facsimil, València: Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de València, 1974.

47. “El certamen poètic del 1474, motiu de les «Trobes de llaors de la Verge Maria», primer llibre literari imprés a Espanya”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LI (1975), p. 331-344.

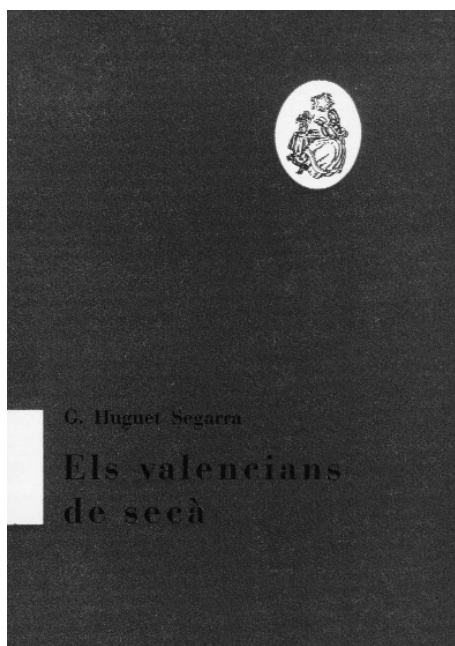
48. València: Eliseu Climent, 1976.

49. Vegeu *Mediterráneo*, 17 i 18 de setembre de 1976; *La Vanguardia*, 30 de setembre de 1976. La programació va incloure, entre d'altres actes, la projecció de la pel·lícula sobre Pompeu Fabra.

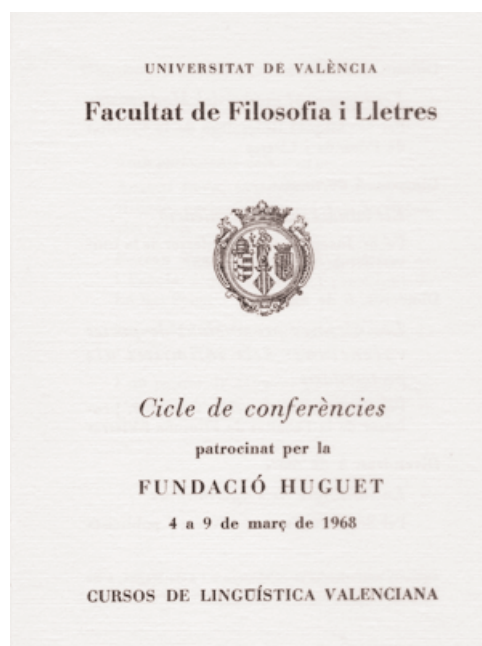
50. Entre els diversos premis literaris convocats, n'hi hagué el Premi de Narrativa

Fundació Huguet, en commemoració del 50è aniversari de la mort del patrici castellonenc; estava dotat amb 25.000 pessetes. Val a dir que els actes del Congrés de Cultura Catalana a la regió de Castelló foren subvencionats per l'Aula Huguet, amb 35.000 ptes. (Informe del Secretariat per a l'Ensenyament de l'Idioma, finals de 1977. Arxiu de la Fundació Huguet).

51. Susanna Álvarez & Joan Josep Isern, *25 anys de Festes Fabra*, Barcelona: Proa, 1996, p. 77-82.

Text editat per l'editorial L'Estel, dirigida per Manuel Sanchis Guarner.

Fullet informatiu al voltant dels cursos de Lingüística valenciana.

Festes Fabra eren traslladades a Vila-real, per tal de participar-hi en el IV Aplec de la Plana⁵², a la Mare de Déu de Gràcia. Tota aquesta programació tan densa havia estat presentada per Vicent Pitarch, el dia 13 a la sala d'actes de la Caixa d'Estalvis de Castelló i tot seguit obrí el Congrés el professor Sanchis Guarner amb la conferència "Carles Salvador: divulgador del fabrisme al País Valencià"⁵³. Oficialment, doncs, aquestes Festes Fabra constituïen un homenatge a Carles Salvador, per bé que al capdavant van esdevenir un homenatge compartit entre el mestre de Benassal, Sanchis Guarner i E. de B. Moll. Finalment, el filòleg valencià tornava a la Plana, per participar en la jornada memorable d'aquell 26 de setembre, a Vila-real, on tingué diverses intervencions públiques, al matí com a membre del jurat dels premis Pompeu Fabra i, a la vesprada, amb el seu breu parlament de sobretaula, que va aprofitar per proclamar-hi "la seva fe en un futur democràtic i lliure, d'identificació entre els Països Catalans"⁵⁴.

El Congrés de Cultura Catalana encara tornaria a Castelló de la Plana, exactament per clausurar-hi l'Àmbit d'Institucions, el dia 16 d'octubre de 1977. La cloenda havia estat precedida per la Setmana de cinema català⁵⁵, i la jornada del 15 fou dedicada en homenatge a Gaetà Huguet: a la sala d'actes de la Caixa d'Estalvis hi hagué els parlaments de M. Sanchis Guarner, Josep Fibla, patró de la Fundació Huguet, i Alfons Cucó. Com a indicador de l'activisme que desplegava aleshores el nostre professor, notem que dos dies abans de la seua intervenció a Castelló de la Plana havia assistit a Manacor a les Festes Populares Pompeu Fabra⁵⁶.

Ací convé recordar que l'any 1974 havien estat instituïts els cursos de "Lingüística valenciana i la seua didàctica"⁵⁷, i el nostre professor en fou nomenat director; notem que depenien de l'ICE de la Universitat de València, del qual Sanchis esdevindria director, dos anys més tard, un càrrec que ostentà

52. Vg. Joan TRIADÚ, "Cap a Castelló de la Plana", *Serra d'Or*, núm. 202 (juliol de 1976), p. 31. Vg. Vicent SIMBOR, *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València: Diputació Provincial, 1983, p. 71

53. E. Nabàs, "Comencen les Festes Pompeu Fabra", *Avui*, 14 de setembre de 1976, p. 4.

54. Vg. Maria-Antònia OLIVER, "Les Festes Fabra a Vila-real", *Serra d'Or*, 205 (octubre de 1976), p. 19.

55. A la sala d'actes de la Caixa d'Estalvis, Miquel Porter Moix hi va dissertar sobre el cinema als Països Catalans fins l'any 39.

56. Vg. CORTÉS 2002: 362, n. 72.

57. L'aparició d'aquests cursos ha estat considerada "com el fenomen escolar més important esdevingut al País Valencià" (CORTÉS 2002: 297).

fins a la mort. Doncs bé, des d'aquesta direcció, va dur a terme les jornades de Bilingüisme, tingudes a Peníscola l'abril de 1978⁵⁸.

Finalment, un any després de les jornades de Peníscola, el Cercle d'Agermanament Occitano-Català programava a Castelló de la Plana una conferència, que fou dictada pel professor Sanchis Guarner, el 17 de maig de 1979.

Al capdavant, la biografia de l'autor de *La llengua dels valencians* mostra uns perfils d'una intensitat d'activisme cultural fora mida. D'altra banda, a hores d'ara tothom consideraria sobrer d'insistir que una tal militància per la cultura tenia un component inequívoc de resistència al sistema polític dominant. En aquest sentit resulta oportú d'adduir ací un parell de mostres de l'activitat guarneriana de caire més aviat cívica que va desplegar-se pel nord del país. L'una és la seua participació a través d'una llarga entrevista —potser de seua no n'hi hagué cap més— en el programa radiofònic “Nosaltres els valencians” (1969-1979), que emetia Ràdio Popular des de Vila-real; i l'altra, la seua presència activa —al costat de F. de P. Burguera i F. Ferrer Pastor, entre d'altres— en l'aplec que va dur a terme el Partit Nacionalista del País Valencià, durant una memorable acampada a Penyagolosa, el 7 de setembre de 1980.

Els estius a Peníscola

Gairebé no havia transcorregut un any del seu retorn a València quan el nostre professor es trobava actiu als cursos per a estrangers de Peníscola. Val a dir que d'aquesta modalitat docent en tenia una certa experiència, que havia adquirit als anys cinquanta, en uns cursos homologables que organitzava la Universitat de Barcelona. En qualsevol cas, els estius peníscolans deixaren en el nostre personatge una empremta força grata —de fet, Morella li evocava els seus anys mallorquins (CORTÉS 2002: 217-218), tal com recordava no gaire abans de la mort:

“Fins fa pocs anys venien celebrant-se al castell dels templaris i a la Residència Herrero Tejedor uns simpàtics Cursos d'estiu per a estrangers, organitzats per la Universitat de València i la Diputació Provincial de Castelló de la Plana. Jo hi era el delegat permanent de la Universitat i, com era inevitable, em vaig enamorar d'aquesta “ciutat en la mar” tan singular, bella i resistent a la contaminació del cosmopolitisme” (SANCHIS GUARNER 1981: 11).

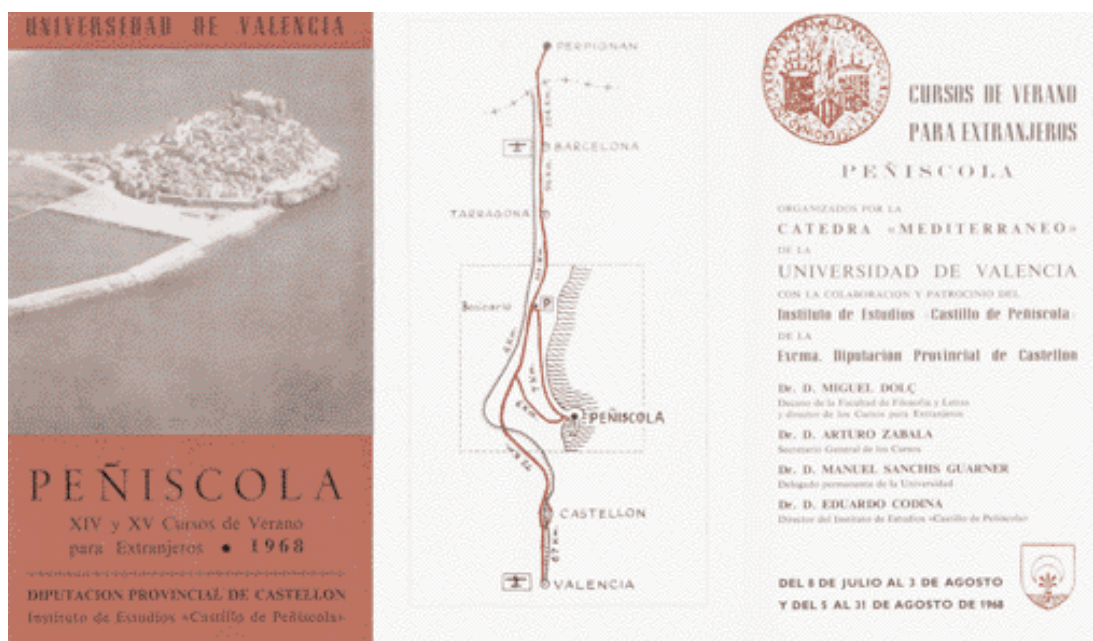
Recordem que els *Cursos de verano para extranjeros* “Castillo de Peñíscola”, s'integraven dins la Càtedra Mediterráneo, de la Facultat de Filosofia i Lletres, de la Universitat de València. N'era el director Arturo Zabala, per bé que n'havia estat el promotor Ángel Canellas, catedràtic de Paleografia de la Universitat de Saragossa. Havien estat fundats l'any 1959 i continuaren fins l'any 1970; tot seguit foren clausurats per decisió del president de la Diputació de Castelló⁵⁹. Tot al llarg dels mesos de juliol i agost, les classes es feien al castell i eren bàsicament cursos de cultura general, història, geografia i sobretot d'espanyol, adreçats a estrangers. Precisament del curs superior de llengua espanyola se'n feia càrrec Sanchis Guarner. Al costat dels professors habituals, com fou el cas de José L. Aguirre, José Sánchez Adell o José Sanchis Sinisterra, l'eximi filòleg esdevingué un dels professors assidus als cursos, que impartia durant els dos mesos estivals.

58. Al “Prólogo” de les actes d'aquestes jornades, SANCHIS GUARNER hi sentenciava: «En la fase actual, en que las nacionalidades y regiones del Estado español gestionan la obtención de su autonomía político-administrativa, la reivindicación del derecho al cultivo y a la enseñanza de la lengua propia es una de las

que ocupan el primer plano» (*Jornadas de bilingüismo. Peñíscola 1978*, València: ICE-Universitat de València, 1979, p. 7-8).

59. De les dificultats de supervivència amb què entropessaven els cursos se'n feia eco el mateix Sanchis Guarner, al seu dietari de 1971; el 15 d'abril hi anotava: «El Congreso

d'Història del País Valencià ha estat molt ben rebut en Castelló. He parlat amb el President de la Diputació i amb el Governador Civil interí que m'han assegurat que els cursos de Peníscola no s'interrompran, però Aguirre em diu que cal que desconfie» (FERRANDO & PÉREZ I MORAGÓN 1998: 191).

Fullet informatiu dels cursos peniscolares.

Els cursos de Peñíscola comptaren també amb professors invitats, entre els quals hi hagué Joan Reglà, Pedro Pérez Puchal i Lluís Guarner⁶⁰, entre d'altres. A més, completaven l'horari lectiu activitats culturals esporàdiques, de les quals són una mostra els concerts que hi va fer l'enyorada Josefina Salvador⁶¹.

Com és lògic, els estius peniscolans havien d'aprofundir els contactes fins a l'amistat del professor i filòleg amb un dels seus alumnes predilectes, Alfred Ayza, a qui va orientar en el disseny i la realització de la tesi de doctorat *El món mariner de Peñíscola*. Al marge d'uns tals ambients de marcat to acadèmic, Sanchis hi tingué oportunitat, enmig la placidesa estiuenca, de consolidar una vella relació, que esdevingué força estreta, amb la família de Manuel Nebot Andrés, un comerciant propietari de la Llotja del Cànem, de Castelló.

Al capdavant, la vila del papa Benet XIII havia de captivar el nostre professor, que alhora que hi trobava el lleure plàcid de l'estiu hi assistia al xoc —força suggeridor per a l'etnòleg— que s'hi produïa entre la cultura tradicional, i decadent, de la vida marinera i els nous cànons de conducta que hi introduïa el fenomen del turisme. D'aquest contrast en conservem una estampa preciosa, de to inconfusible sanchisguarnerià, focalitzada en quatre dones, la qual va llegar-nos el filòleg entranyable en una carta a Joan Fuster:

“L'espectacle humà de Peñíscola en estiu és d'una gran amenitat. Al safareig de vora la muralla, van fotografiar una dona vella amb mocador negre al cap que rentava roba al costat d'una peniscolana de mitja edat i amb una bata de mànega curta que li arribava més avall dels genolls però que s'havia posat un davantal al cul perquè no li veiessen les cuixes; al seu costat hi havia una xicota de vint anys, amb un vestit sense mànegues, que no li arribava al genoll, que mostrava les cuixes despreocupadament; i a la vora una francesa amb bikini” (FERRANDO 2000: 338).

60. Lluís Guarner Pérez, oncle del nostre personatge, fou catedràtic de Lengua y Literatura Españolas, de l'Institut Francisc Ribalta, de Castelló de la Plana, des del 21 de març de 1959 fins al 30 d'octubre de

1965 (*Instituto Nacional E. Media Francisco Ribalta. Los veinticinco años posteriores al cincuentenario, 1946-1971*, Castelló, 1974, p.

61. Les servituds de la fama imposen de deixar constància ací del pas, per aquells

cursos d'estiu, de Julio Iglesias, aleshores un futbolista en desgràcia i aspirant a cantant, que hi arribà a establir una certa relació amb el matrimoni Sanchis Cabanilles.

El Castelló de les Normes

Fins ací he mirat de traçar el perfil de les relacions, fecundíssimes de debò, que van lligar l'infatigable filòleg i patró de la Fundació Huguet amb les comarques septentrionals del País Valencià. Fóra oportú de matisar aquest perfil mitjançant uns pocs elements nous, que mirarem de centrar de manera exclusiva en la capital de la Plana, la Castelló de les Normes D'entrada, el tarannà del nostre professor, procliu a contemplar el món amb ulls de dialectòleg folklorista, l'empenyia a enyorar *el Castelló de sempre* el que:

“posseïa un equilibri harmònic i plaent, que les generacions posteriors no han sabut conservar” (ANÒNIM 1982).

I com a mostra de l'atenció amb què seguia el batec de la ciutat de Tombatossals, em plau de recordar l'estrena, al Teatre Principal de la ciutat, el nadal de 1980, del *Betlem de la Pigà*, el retaule nadalec de Miquel Peris i Matilde Salvador, en una vetlada memorable que va comptar amb la presència entusiasta de Sanchis Guarner.

Més amunt ha estat adduït l'episodi del nostre professor que participa, en actitud activa, en la romeria a la Magdalena, l'any 1956, en companyia de Joan Fuster. Al capdavant, l'objectiu de recórrer el país, amb els ulls i el cor ben oberts, tot identificant-se amb la riquesa de manifestacions populars que genera la seua gent, ha constituït adés i ara una part bàsica del programa de conducta que identifica els militants del nacionalisme. D'alguna manera se'n feia eco el nostre personatge, en una carta a J. Fuster, datada l'any 1963, en rememorar la llur experiència de romeus de la Magdalena, que havien viscut set anys arrere:

“Ací tens la foto nostra de romeus a la Magdalena que volies per a *Destino*. És una foto molt simpàtica, i és ben segur que ni el Sr. Almela, ni el Sr. Ombuena ni tampoc els valencianistes “catòlics” que es diverteixen bescantant-te, podrien presentar-ne una de semblant, perquè no hi han anat mai. És més còmode i menys arriscat propagar tòpics i difamar els presumptes rivals des de la taula d'escriure, que no cercar una coneixença directa del país” (FERRANDO 2000: 294).

Precisament, a la cerca d'una tal “coneixença directa del país”, recorrien la geografia valenciana les joventuts de Lo Rat Penat, en aquells anys foscos del franquisme: i fou aquest propòsit que els va empènyer a participar, en més d'una ocasió, en la romeria de la Magdalena, per exemple el mateix any de l'exposició de l'Obra del Diccionari, una visita que —paga la pena de recordar-ho— van compartir amb J. Fuster i M. Sanchis Guarner. Afegim-hi, encara, la condició d'exemplaritat que el professor va atribuir als actes centrals de les festes patronals castellonenques:

“La ciutat de Castelló de la Plana, en la cavalcada del Pregó de la seua tan lluïda festa de la Magdalena, dóna una lliçó de com cal mantenir, respectant-les, les danses i els vestits tradicionals de les comarques de tota la zona septentrional del País” (SANCHIS GUARNER 1963: 23).

No es pot negar que Castelló de la Plana exercia damunt el gran filòleg valencià l'atracció pròpia de ciutat emblemàtica del valencianisme i, en concret, de reserva poderosa de la llengua del país. Tampoc no hi ha dubte que la Societat Castellonenca de Cultura mantingué viu, també en el nostre personatge, el prestigi elevat que va assolir al si dels cercles intel·lectuals i civils polítics del país, tal com testimoniava un tòpic de l'època:

“Quan Azorín visità el País Valencià el 1928, enlluernat per l'actovotat editorial de la Societat Castellonenca de Cultura, declarà Castelló de la Plana la capital cultural del Regne de València” (SANCHIS GUARNER 1974: 10).

Al mateix temps, fóra bo d'esbrinar fins a quin punt Sanchis Guarner compartia la percepció de “país profund i vigorós” que Carles Salvador⁶² —i una part substancial del valencianisme— va fer-se de les comarques castellonenques de l'interior, en concret dels Ports, l'Alcalatén i el Maestrat. En tot cas,

Felicitació nadalenca tramesa per Sanchis Guarner.

les mostres que queden ací ressenyades constitueixen un indicador del fet que les relacions i els contactes personals que va mantenir Sanchis Guarner amb Castelló de la Plana foren constants i intenses, sobretot d'ençà d'haver-se reincorporat a la seua València, l'any 1959.

Sens dubte, aquesta mena d'enllaços entre el professor i l'àrea castellonenca bé podria complementar-se mitjançant el repertori documentat de les persones significatives —susceptibles de ser considerades “castellonenques” en un sentit tan lax com es vulga— que van conrear relacions especials, de caire cívic, intel·lectual o simplement humà, amb l'autor de *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. Hi podrien servir d'indicadors els noms de Gaetà Huguet, Bernat Artola, F. Almela i Vives; persones rellevants de la Societat Castellonenca de Cultura, tals com A. Sánchez Gozalbo, Lluís Revest, Carles Salvador, Josep Pascual i Tirado, José Sánchez Adell, Germà Colon o Arcadi Garcia; els membres del patronat de la Fundació Huguet; Hermengild Corbató, E. Soler i Godes, Vicent Ventura, Francesc Esteve, Lluís Guarner, José L. Aguirre, Gonzalo Puerto, M. Nebot Andrés, Alfred Ayza, Joan F. Mira, Antoni Gascó, Avel·lí Flors, Jesús Huguet, Vicent Franch, Rosanna Cantavella, Ferran Carbó, etc.

Naturalment, costarà d'esborrar de la memòria col·lectiva castellonenca el record de la darrera visita a la ciutat d'aquest homenot valencià que fou paradigma i exemple de ciutadà íntegre, adalid del respecte al proïsme, la convivència basada en el diàleg i l'esperit de conciliació (FUSTER 1986: 111). Aquella visita seua a Castelló figurava entre els darrers serveis que prestava a la universitat un dels seus professors més dignes del segle xx. Precisament en condició de representant de les universitats valencianes havia estat elegit, l'any 1980, membre de la Comissió Mixta per a l'aplicació del Decret de Bilingüisme, un càrrec que va exercir fins al moment de la mort. I bé, el 22 d'octubre de 1981, la Comissió Mixta, presidida per la consellera Amparo Cabanes i amb l'assistència fidel del professor Sanchis Guarner, va tenir a la ciutat de les Normes una reunió d'infausta memòria en la qual la consellera va oficiar d'apòstata institucional de la normativització del valencià contemporani, tot prenent partit pel secessionisme blaver, en una actitud de desafiament obert a les Normes del 32, la qual, per cert, fou rebutjada tot d'una per una part considerable de la intel·lectualitat castellonenca⁶³. Aquell episodi d'ignomínia, en el qual va haver-se de trobar involucrat el nostre digníssim filòleg, bé podia haver estat un dels factors

62. Vg. V. PITARCH (ed.), *Carles Salvador. A l'ombra del Penyalgosa*, Castelló de la Plana: Centre Excursionista de Castelló-Fundació Carles Salvador, 2005.

63. Com a mostra de l'episodi lamentable que hi va protagonitzar la Comissió Mixta, vg. V. PITARCH, “Que se'n vagen!”, *Diario de Valencia*, 3 de novembre de 1981, p. 5.

que van contribuir a la seua mort, que no es faria esperar ni dos mesos. Val a dir que tot d'una l'Ajuntament de Castelló féu la manifestació oficial de dol per la mort del professor, de la mateixa manera que la màxima representació institucional de la ciutat va retre homenatge a l'insigne valencià desaparegut, en un acte celebrat a la sala d'actes de l'institut Francesc Ribalta.⁶⁴

Amb justa correspondència, l'any següent, la memòria i l'exemple de Sanchis Guarner voleiaven clamosament enmig les commemoracions del cinquantenari de les Normes de Castelló, que van assolir un ressò popular memorable tot culminant a la grandiosa festa celebrada a la plaça de Bous de Castelló de la Plana, el dia 25 d'abril de 1982. En efecte, les celebracions cinquantenàries en ple foren dedicades en honor de Sanchis Guarner, un signatari de luxe de les Normes del 32 i un dels seus valedors més dignament investits d'autoritat, científica i moral. Al capdavant la ciutat de Castelló retia al seu mestre l'honor merescut per tota una vida exemplar de dedicació a la cultura nacional.

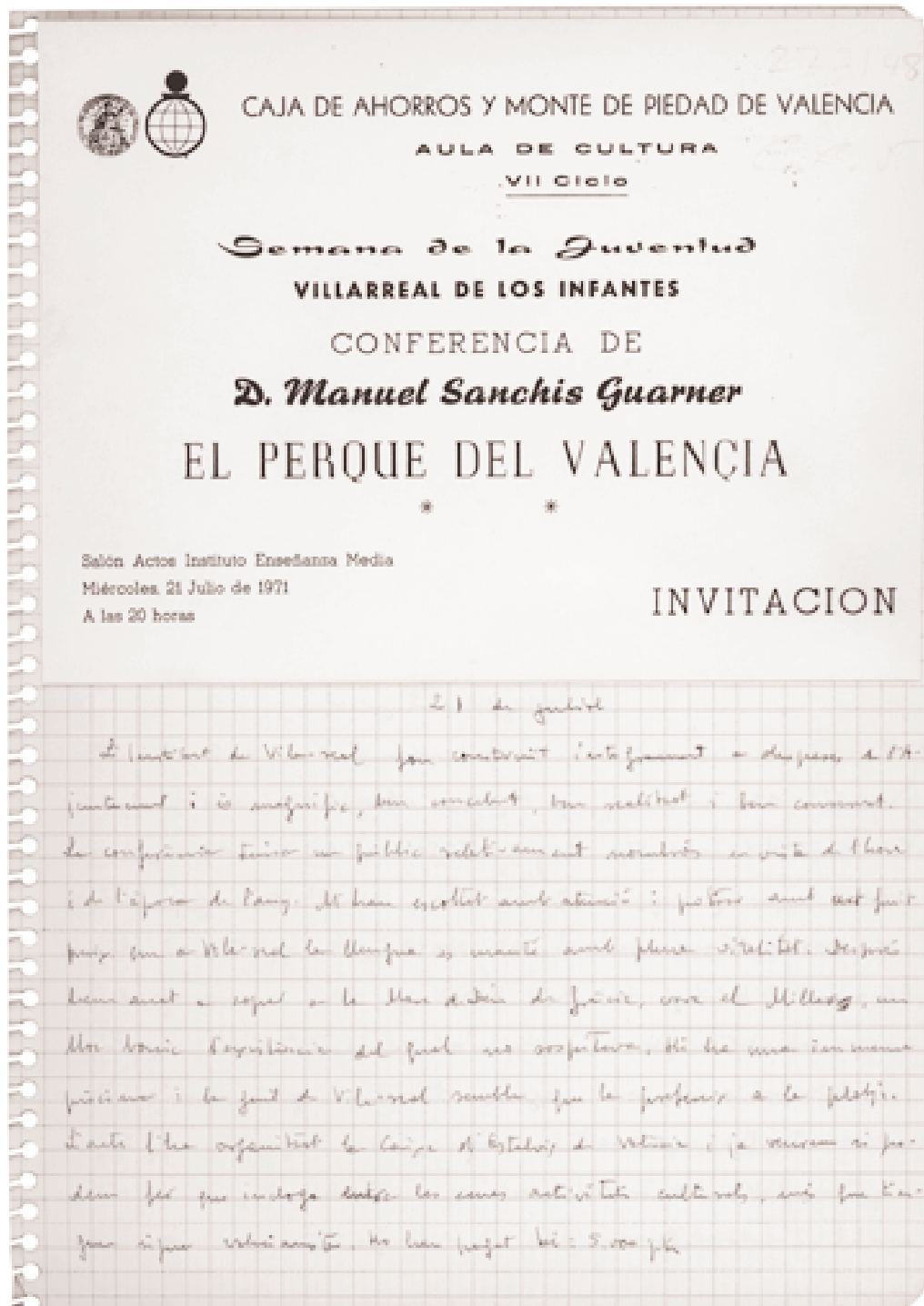
Bibliografia:

- ANÒNIM [FRANCÉS, Josep Miquel] (1982): "Manuel Sanchis Guarner i les terres de Castelló". *Mediterràneo* [Castelló de la Plana], 16 de gener, p. 12.
- CORTÉS, Santi (2002): *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, València/Barcelona: IIFV/PAM.
- (ed.) (2005): *Manuel Sanchis Guarner. Lletres de resistència (1939-1981)*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.
- FERRANDO, Antoni (ed.) (2000): *Joan Fuster. Correspondència. 4. Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner, Germà Colón*, València: Eliseu Climent.
- FERRANDO, Antoni & GUIRAU, Alfons (1983): "Particularitats fonètiques i anivellament geolingüístic a la comarca de Morella", en *L'Espill*, 17-18, p. 209-230.
- FERRANDO, Antoni & PÉREZ I MORAGON, Francesc (eds.) (1998): *Manuel Sanchis Guarner: el compromís cívic d'un filòleg*, València: Universitat de València.
- FERRÉ, Xavier (2001): *Abans i després de "Nosaltres els valencians"*, Barcelona: Curial.
- FUSTER, Joan (1986): "Manuel Sanchis Guarner", en *Homenatge dels escriptors al professor Manuel Sanchis Guarner*, València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, p. 111-113.
- LLORENÇ, Alfons (1984): *Manuel Sanchis Guarner. Retrats d'una vida*, València.
- PITARCH, Vicent (1998): "El meu entranyable don Manuel", en A. FERRANDO & F. PÉREZ I MORAGON, p. 126-128.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1933): *La llengua dels valencians*, València: L'Estel.
- (1950): *Gramàtica valenciana*, València: Editorial Torre.
- (1963): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. 1. Sector septentrional*, València: L'Estel.
- (1968): *La Renaixença al País Valencià. Estudi per generacions*, Barcelona: Edicions 62.
- (1974): "Introducció", J. PASCUAL TIRADO, *De la meua garbera. Estampes castellonenques*, València: L'Estel, p. 9-14.
- (1981): "Pròleg", A. AYZA, *El món mariner de Peníscola (Paraules i coses)*, València: Institut de Filologia Valenciana, p. 7-13.
- (1998): "L'any 1971 a través d'un diari privat", en A. FERRANDO & F. PÉREZ I MORAGON, p. 167-209.

64. L'homenatge tingué lloc el dia 15 de gener de 1982; havia estat organitzat pels tres instituts d'ensenyament mitjà de la ciutat i va comptar amb l'adhesió del bisbat de

Sogorb-Castelló, l'Ajuntament, la Diputació Provincial, la Societat Castellonenca de Cultura, Acció Cultural del País Valencià, l'Ateneu, la Fundació Huguet, el Col·legi

Universitari de Castelló i el Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències.

Full d'un dietari de Sanchis amb referències a pobles castellonencs.